

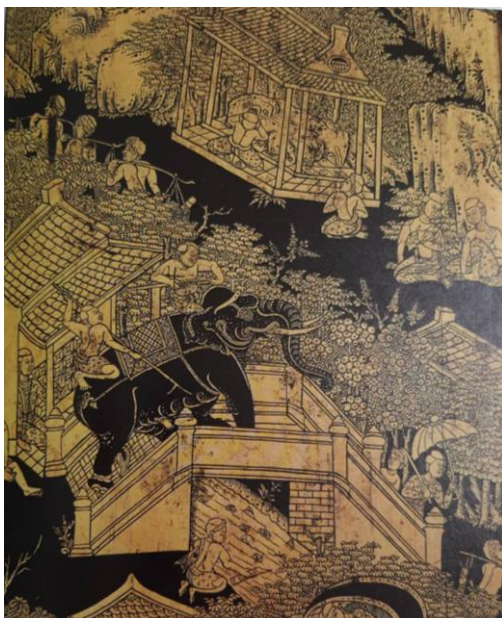
เจ้าพ่อเขาดก: ศรัทธา ความเชื่อชาวจีนในย่านบางลำพู

ศราวดี วัชรบัณฑิต*

ย่านบางลำพูเป็นชุมชนเมืองที่มีลักษณะเป็นย่านการค้าผสมผสานระหว่างเชื้อชาติต่าง ๆ มาตั้งแต่ ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ จนเกิดวัฒนธรรมความเชื่อหลากหลายที่เข้ามาพร้อมกับชาติพันธุ์ต่าง ๆ รวมทั้ง กลุ่มชนชาวจีนที่เข้ามาอยู่อาศัยและทำการค้าขายในย่านบางลำพู ซึ่งมีคติความเชื่อในเทพเจ้าหรือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ติดตัวเข้ามาจนเกิดคติความเชื่อผสมต่างวัฒนธรรมระหว่างความเชื่อของไทยกับจีน เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจในการประกอบสัมมาอาชีพ จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อในชุมชนบางลำพู จึงมีศาลเจ้าจีนอันเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชนที่มีประชาชนให้ความเคารพนับถือและเป็นที่รู้จักกันดี ในย่านบางลำพู ได้แก่ ศาลเจ้าพ่อหนู ศาลพระเจ้าตากสินมหาราช และศาลเจ้าพ่อเขาดก ในที่นี้จะขอกล่าวถึงเจ้าพ่อเขาดกซึ่งเป็นเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวจีนในย่านบางลำพูเคารพนับถือมายาวนาน

ที่มาของความเชื่อเจ้าพ่อเขาดก

เจ้าพ่อเขาดก เป็นเทพารักษ์ของเขาดก สระบุรี ซึ่งเล่ากันว่าเป็นหินก้อนใหญ่สีดำอยู่ปลายสุด ของเขาหินปูน อยู่ห่างจากมณฑลพระพุทธรบาทประมาณ ๓ กิโลเมตร ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นอุกกาบาตที่ตกมา จากท้องฟ้า เนื่องจากมีเนื้อหินแตกต่างจากหินภูเขาทั่วไปซึ่งเป็นหินปูน^๑ ชาวบ้านจึงพากันมาราบไหว้ ขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง ต่อมาได้สร้างศาลไม้ไว้ ณ บริเวณนี้ เรียกกันว่า ศาลเจ้าพ่อเขาดก

ภาพลายรดน้ำแสดงสถานที่ต่าง ๆ ในเส้นทางไปนมัสการพระพุทธรบาท สระบุรี ของวัดนาคกลางวรวิหาร โดยในภาพเขียนชิ้นนี้ ศาลเจ้าพ่อเขาดกเขียนเป็นรูปหินก้อนใหญ่วางอยู่กลางศาลาแบบจีน

* ภัณฑารักษ์ชำนาญการ ส่วนจัดแสดง ๒ (พิพิธบางลำพู) กองส่งเสริมและพัฒนาทรัพย์สินมีค่าของรัฐ

^๑ ธนาคารไทยพาณิชย์ มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย, สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง (ฉบับเพิ่มเติม) เล่ม ๓, กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๕๕, หน้า ๒๓๓.

ใน พ.ศ. ๒๔๐๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินมาสักการะ รอยพุทธบาท สระบุรี ขณะที่เสด็จผ่านศาลเจ้าพ่อเขาคอก ทอดพระเนตรเห็นประชาชนเข้ามากราบไหว้ศาล จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาเพชรรัตนสงคราม นำศิลาก้อนหนึ่งจากเขาคอกมายัง กรุงเทพมหานคร เพื่อให้ช่างจำลองเป็นรูปเทวดานั่งชันเข่า ถืออาวุธ สูงประมาณ ๘๐ เซนติเมตร และนำมาประทับยังศาลเจ้าพ่อเขาคอก สระบุรี เพื่อให้ประชาชนสักการบูชา

เจ้าพ่อเขาคอก สระบุรี

ต่อมาในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตัวศาลถูกไฟป่าไหม้อีก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระพุฒาจารย์ (มา) เมื่อยังเป็นพระมณฑลทิพมณี สร้างศาลขึ้นใหม่ และหล่อรูปเคารพใหม่อีกองค์หนึ่งทำเป็นรูปเทวดาทรงเครื่อง สูงประมาณ ๑ เมตร ประทับนั่งอยู่ด้านหน้า เจ้าพ่อเขาคอก ชาวบ้านเรียกกันว่า “เจ้าตาก” และชาวจีนได้ตีความหมายว่ารูปเคารพดังกล่าว คือ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช^๒ และรูปเคารพเจ้าพ่อหนู เจ้าพ่อเสื่ออยู่ซ้ายและขวา

เจ้าพ่อเขาคอกและเจ้าตาก

^๒ สุรสิทธิ์ อมรรณิษศักดิ์, เจ้าพ่อเขาคอก: เทพารักษ์ไทยที่กลายเป็นเทพเจ้าจีน, สืบค้นจาก [soo๒.tci-thaijo.org > index.php > easttu > article > download](http://soo๒.tci-thaijo.org/index.php/easttu/article/download) เมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๖๓.

เจ้าพ่อเขาคอกเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวจังหวัดสระบุรีเป็นอย่างมาก ต่อมามีการตัดถนนพหลโยธิน ทำให้เส้นทางการเดินทางไปนมัสการพระพุทธรบาทได้เปลี่ยนไป ชาวจีนในอำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี ร่วมมือกันสร้างศาลเจ้าพ่อเขาคอกใหม่ขึ้น^๓ ใกล้กับวัดพระพุทธบาท และได้อัญเชิญเจ้าพ่อเขาคอกมาประทับยังศาลใหม่ เรียกกันว่า “โรงเจเจ้าพ่อเขาคอก” ซึ่งปัจจุบันอยู่ในความดูแลของมูลนิธิเจ้าพ่อเขาคอก มีการจัดงานเทศกาลประจำปีของศาลในช่วงใกล้เคียงกับเทศกาลตรุษจีนโดยมีมหรสพสมโภชที่ยิ่งใหญ่

ศาลเจ้าพ่อเขาคอก พ.ศ. ๒๕๐๓

ศาลเจ้าพ่อเขาคอก (เก่า)

โรงเจเจ้าพ่อเขาคอก

ในปัจจุบันพบว่าศาลเจ้าพ่อเขาคอก ซึ่งมีรูปเคารพในลักษณะคล้ายกับเจ้าพ่อเขาคอก สระบุรี ในพื้นที่ต่าง ๆ หลายแห่งด้วยกัน เช่น ศาลเจ้าพ่อเขาคอก วังหน้า ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ศาลเจ้าพ่อเขาคอก ในวัดราชคฤห์วรวิหาร เขตธนบุรี กรุงเทพฯ ศาลเจ้าพ่อเขาคอก วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

^๓ ตริ อมาตยกุล, จังหวัดสระบุรี, พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพนางสละ มิ่งขวัญ ณ ฌาปนสถาน กองทัพบก วัดโสมนัสธรรมมหาวิหาร, พระนคร: โรงพิมพ์ศรีหงส์ ๒๕๐๗, หน้า ๓๑.

เขตพระนคร กรุงเทพฯ นอกจากนี้แล้วยังมีศาลเจ้าพ่อเขาคอก ซึ่งมีรูปเคารพในลักษณะจีนในชุมชนชาวจีนต่าง ๆ เช่น ศาลเจ้าพ่อเขาคอก ย่านบางลำพู ศาลเจ้าพ่อเขาคอก บางยี่เรือ กรุงเทพฯ ศาลเจ้าแม่เขาสามมุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ศาลเจ้ากำเทียงไต่ตี้ ชุมชนบ้านหัวกุญแจ อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี

ศาลเจ้าพ่อเขาคอก บางลำพู

ศาลเจ้าพ่อเขาคอก (伯公古廟) หรือ ศาลเจ้าปู่วง ในชื่อภาษาจีน ตั้งอยู่บนถนนไกรสีห์ ข้างอาคารจอดรถยนต์ของกรุงเทพมหานคร ถนนไกรสีห์ (BMA Public Parking) โดยแต่เดิมเป็นศาลเจ้าประจำตลาดยอด ไม่ปรากฏหลักฐานผู้สร้างและปีที่สร้าง เป็นอาคารเล็ก ๆ แบบจีน ก่ออิฐถือปูน มีรูปเคารพเทพเจ้าต่าง ๆ^๔ โดยมีเจ้าพ่อเขาคอกเป็นเทพประธาน ต่อมา พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้เกิดไฟไหม้ตลาดยอด ทำให้ศาลเจ้าพ่อเขาคอกได้รับความเสียหายไปด้วย

หลังจากเหตุการณ์ไฟไหม้ครั้งนั้น ชาวจีนในย่านบางลำพูได้สร้างศาลเจ้าพ่อเขาคอกขึ้นใหม่ บริเวณลานจอดรถของตลาดยอดเดิม (ซึ่งปัจจุบันคือพื้นที่อาคารที่จอดรถยนต์ของกรุงเทพมหานคร ถนนไกรสีห์) เป็นอาคารไม้ชั่วคราว จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๓๒ – ๒๕๓๔ กรุงเทพมหานครได้มีนโยบายก่อสร้างอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กเพื่อเป็นที่จอดรถยนต์ในย่านบางลำพู จึงจำเป็นต้องย้ายศาลเจ้าพ่อเขาคอกอีกครั้ง โดยได้รับความอนุเคราะห์จากวัดบวรนิเวศวิหารให้ใช้สถานที่บริเวณสวนสาธารณะถนนสิบสามห้าง เป็นสถานที่ตั้งศาลเจ้าพ่อเขาคอกชั่วคราว^๕

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๓๔ หลังจากกรุงเทพมหานครได้ก่อสร้างอาคารจอดรถยนต์เรียบร้อยแล้ว ชาวบางลำพูได้ขออนุญาตใช้พื้นที่บนถนนไกรสีห์ เพื่อก่อสร้างศาลเจ้าพ่อเขาคอก – เจ้าพ่อพันท้ายนรสิงห์ ในกรณีนี้ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณสังวร (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก) ทรงพระกรุณาพระราชทานเงิน นอกจากนี้สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (นิยม ฐานิสฺสโร) เจ้าอาวาสวัดชนะสงคราม สมเด็จพระวันรัต วัดบวรนิเวศวิหาร ประชาชนย่านบางลำพู และประชาชนทั่วไป

^๔ สัมภาษณ์นายสุภกิตต์ ฉันทศิลป์และนายคุณากร สวัสดิ์ชนะโรจน์ เมื่อวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๓

^๕ สัมภาษณ์นายสุภกิตต์ ฉันทศิลป์และนายคุณากร สวัสดิ์ชนะโรจน์ เมื่อวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๓

ได้ร่วมกันบริจาคเงินในการก่อสร้างศาลเจ้าครั้งนี้ด้วย และสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณสังวร เสด็จพระราชดำเนิน เป็นองค์ประธานในการวางศิลาฤกษ์ศาลเจ้า เมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๓๔

ในระหว่างก่อสร้างศาลแห่งใหม่นั้น ชาวบางลำพูได้หล่อรูปเคารพเจ้าพ่อเขาตกขึ้นใหม่ พร้อมด้วยเทพเจ้ากวนอู และเทพอัคคี เมื่อสร้างศาลแล้วเสร็จ ชาวบางลำพูได้อัญเชิญรูปเคารพเจ้าพ่อเขาตก และเทพบริวาร ขึ้นประทับบนแท่นบูชา และได้รับพระกรุณาจากสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณสังวร เสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธานในการเปิดศาลแห่งนี้เมื่อวันที่ ๓ กันยายน ๒๕๓๕

เจ้าพ่อเขาตก เทพเจ้ากวนอู และเทพอัคคีบนแท่นบูชา

ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อเขาตกของชาวจีนในประเทศไทย

ความศรัทธาในเจ้าพ่อเขาตกของชาวจีนในประเทศไทย คาดว่าเกิดจากความเชื่อเรื่องเทพ “เจ้าที่” ของชาวจีนมาตั้งแต่โบราณ เนื่องด้วยสถานที่ตั้งขององค์เจ้าพ่อเขาตกของไทยตั้งอยู่บนเนินเขา และมีฐานะเป็นเทพารักษ์ดูแลเขาตกซึ่งเปรียบได้กับเทพ “เจ้าที่” ตามความเชื่อของชาวจีน ดังเช่น “หนานเทียนเหมินเหล่าปัวกง” และ “ก่านเทียนต้าตี้”^๖ ซึ่งเป็นเจ้าที่แห่งป่าเขาที่ได้รับการยกย่องในฐานะเจ้าที่ดูแลประตูสวรรค์ ตามความเชื่อทางพุทธมหายานแบบจีนว่า สวรรค์ คือ ที่ประทับของพระพุทธเจ้า ซึ่งสอดคล้องกับคติความเชื่อเดิมของเจ้าพ่อเขาตกแบบไทยที่ทำหน้าที่เป็นเทพารักษ์ดูแลเขาตกอันเป็นทางผ่านเพื่อไปสักการะรอยพระพุทธบาทอันเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เห็นได้จากป้ายชื่อภาษาจีนของศาลเจ้าพ่อเขาตกได้ระบุชื่อเทพเจ้าก่านเทียนต้าตี้ไว้อย่างชัดเจน

ศาลเจ้าเทพก่านเทียนต้าตี้ มณฑลกลวงต้ง ประเทศจีน

ศาลเจ้าพ่อเขาตก (เก่า) สระบุรี

^๖ สุรสิทธิ์ อมรวณิชศักดิ์, เจ้าพ่อเขาตก: เทพารักษ์ไทยที่กลายเป็นเทพเจ้าจีน, สืบค้นจาก [soo๒.tci-thaijo.org > index.php > easttu > article > download](http://soo๒.tci-thaijo.org/index.php/easttu/article/download) เมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๖๓.

ในส่วนของรูปเคารพเจ้าพ่อเขาคอกในความเชื่อของชาวจีน ส่วนใหญ่จะพบอยู่ในลักษณะของเทพฝ่ายบู๊ สวมชุดเกราะทหารหรือชุดขุนนางฝ่ายบู๊ ประทับนั่งบนบัลลังก์ มือขวาถือกระบี่ มือซ้ายแบมือตั้งฉาก อยู่บริเวณหน้าอก เท้าทั้งสองเหยียบบนเสือ รวมไปถึงรูปเคารพเจ้าพ่อเขาคอก ในศาลเจ้าพ่อเขาคอก บางลำพูด้วยเช่นกัน

เจ้าพ่อเขาคอก บางลำพู

เจ้าพ่อเขาคอก มูลนิธิกุศลศรัทธา สุราษฎร์ธานี

เจ้าพ่อเขาคอกในฐานะก่านเทียนต้าตี้และหนานเทียนเหมินเหล่าปู้กง

รูปเคารพก่านเทียนต้าตี้ในประเทศจีน

จากการศึกษารูปเคารพในศาลเจ้าพ่อเขาคอก บางลำพู พบว่ามีลักษณะตรงกับรูปแบบทางประติมานวิทยาของเทพเจ้า “ก่านเทียนต้าตี้” ของจีนทุกประการ เห็นได้จากชื่อภาษาจีนของป้ายศาลเจ้าที่เป็นชื่อของเจ้าที่ในความเชื่อของจีน คือ แปะกง และรูปเคารพของเจ้าพ่อเขาคอกที่มีลักษณะทางประติมานวิทยาเหมือนกับเทพเจ้าก่านเทียนต้าตี้ทุกประการ นอกจากนี้ชื่อภาษาจีนที่ใช้ระบุนามเจ้าพ่อเขาคอกก็ปรากฏเป็นชื่อว่า “หนานเทียนต้าตี้” ซึ่งเป็นการผสมคำกันระหว่าง “หนานเทียนเหมินเหล่าปู้กง” และ “ก่านเทียนต้าตี้” อีกทั้งชื่อภาษาจีนบนป้ายศาลเจ้าก็ปรากฏเป็นชื่อว่า ศาลเจ้าปู้กง ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับเทพเจ้าทั้งหมด จึงสอดคล้องกับคติความเชื่อของชาวจีนที่บูชาเจ้าพ่อเขาคอกในฐานะเทพเจ้า “หนานเทียนเหมินเหล่าปู้กง” และ “ก่านเทียนต้าตี้” และกลายมาเป็นเจ้าพ่อตอกของชาวจีนในที่สุด

ป้ายชื่อศาลเจ้าพ่อเขาดกมีภาษาจีนเขียนว่า ศาลเจ้าแปะกง

ป้ายชื่อเจ้าพ่อเขาดกมีภาษาจีนเขียนว่า “หนานเทียนต้าตี้”

การผสมผสานคติความเชื่อเช่นนี้ เกิดจากการอพยพย้ายถิ่นของชาวจีนที่ต้องมาใช้ชีวิตในสังคมไทย ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนและเปิดรับความคิด คติความเชื่อของไทยเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต อาจเรียกได้ว่าการกลืนของวัฒนธรรมสองวัฒนธรรม ซึ่งการที่ชาวจีนบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของไทย ในฐานะของเทพเจ้าจีนก็เป็นส่วนหนึ่งของการผสมผสานกันของสองวัฒนธรรมนั่นเอง

ต่อมาเมื่อยุคสมัยปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลา พร้อมกับความไม่เข้าใจของคนรุ่นหลังทำให้ความเชื่อของบรรพบุรุษเปลี่ยนแปลงไป ดั้งกรณีความเชื่อของเจ้าตากที่ประดิษฐานอยู่ภายในศาลเจ้าพ่อเขาดก (เก่า) ซึ่งต่อมาถูกชาวจีนตีความในฐานะใหม่ให้กลายเป็นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เนื่องจากความเคารพนับถือต่อพระเจ้าตากซึ่งมีเชื้อสายจีนด้วยกันนั่นเอง

บรรณานุกรม

- คุณากร สวัสดิ์ธนะโรจน์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๓.
- เจษฎา นิลสงวนเดชะ. **ศาลเจ้าจีน: ครัทธาสถานในสังคมไทย**. soom.tci-thaijo.org > JLC > article > download เมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๖๓.
- ตรี อมาตยกุล. **จังหวัดสระบุรี**. พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพนางสละ มิ่งขวัญ ณ ฌาปนสถาน กองทัพบก วัดโสมนัสสวรรมหาวิหาร. พระนคร: โรงพิมพ์ศรีหงส์ ๒๕๐๗.
- ธนาคารไทยพาณิชย์ มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง (ฉบับเพิ่มเติม) เล่ม ๓**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. ๒๕๕๕.
- ศุภกาญจน์ สุจริต. **คติความเชื่อและรูปแบบเทพเจ้า "ปูนเกล้า" ของชาวจีนในสมัยรัตนโกสินทร์: กรณีศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์ศิลปะ) มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙.
- สุนีย์รัตน์ เดชวิริยะกุล. **คติความเชื่อของชาวจีนในสมัยรัตนโกสินทร์ : กรณีศึกษาประติมากรรมรูปเคารพ**. การค้นคว้าอิสระเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา ๒๕๕๓.
- สุรสิทธิ์ อมรรณชศักดิ์. **เจ้าพ่อเขาดก: เทพารักษ์ไทยที่กลายเป็นเทพเจ้าจีน** สืบค้นจาก soom.tci-thaijo.org > index.php > easttu > article > download เมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๖๓.
- สุวกิตต์ ฉันทศิลป์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๓.
- Shengpu Xiong. ระบบความเชื่อที่เกี่ยวกับการค้าขายของคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดบ้านใหม่ จังหวัดฉะเชิงเทรา. ใน **ศิลปศาสตร์ปริทัศน์** ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑๒.